

**DEM KAN
DU MØDE PÅ**

**DEN
GRØNNE
MARKEDS-
PLADS**

KATALOG OVER GRØNNE FOLKEOPLYSENDE INITIATIVER

Velkommen

Hver dag skaber folkeoplysende skoler, foreninger og organisationer grøn forandring rundt i hele landet.

Her kan I møde en håndfuld af dem, der går forrest.

Mød et bibliotek, der har en bæredygtig bogklub. Man behøver ikke forpligte sig, men det er netop, hvad deltagerne gør. Det har fået bogklubben til at udvikle sig og tage nye former.

Mød en efterskole, hvor de tænker og handler så grønt, at det lokale erhvervsliv rækker ud for at få hjælp til bæredygtighed.

Eller mød en højskole, som har omdannet tre hektar jord til vild natur, køkkenhaver og samtidigt insisteret på at gøre naturområdet til et åbent rum, hvor massevis af aktiviteter og fællesskaber kan foregå.

Fælles for dem alle er, at de skaber engagement, formidling og forandring. En anden fællesnævner er, at de har mødt masser af bump på vejen og gjort sig nogle hårdt tjente erfaringer, men ikke givet op.

Og det er netop de erfaringer og gode råd, som de deler ud af på den grønne markedsplads.

Og hvem ved? Måske er der grobund for et samarbejde.

Dem kan du møde:

1. Langeland Efterskole
2. Egå Ungdoms-højskole
3. Koldingbibliotekerne
4. Århus Kunstakademi

Langeland Efterskole

Hvad går jeres projekt ud på?

Vi skal til at i gang med et nyt projekt, hvor vi skal gøre et luksushotel, Stella Maris i Svendborg, mere bæredygtigt.

De rakte ud til os og bad om vores hjælp. De stod et sted, hvor de har lavet en række initiativer, der skal gøre driften af hotellet mere bæredygtigt, og nu ville de gerne inspireres yderligere. Og de ved, at vi har en enorm idékraft og er klar til at udfordre dem, fordi vi har en masse kloge og engagerede elever.

Vi holder sammen med Efterskoleforeningen og Ungdomsbureauet en stor grøn festdag, hvor der kommer elever fra andre efterskoler og hoteldirektøren fra Stella Maris deltager, hvor vi skyder projektet i gang. Derudover skal vi have to workshops. Og så skal vi besøge hotellet, så eleverne kan få gode idéer til nye bæredygtige løsninger.

Projekt Stella Maris:

- Vi **finansierer** selv projektet.
- **Målgruppen** er efterskoleelever og hotellets gæster og ansatte.
- **Tidshorisont:** Mit håb er, at eleverne kan nå at se deres ideer blive til virkelighed, inden skoleåret er omme.

Michael Thagaard, forstander på Langelands Efterskole og koordinator for Efterskolernes Udvalg for Bæredygtighed
Foto: Tor Birk Trads

Derudover har vi en række andre grønne projekter på efterskolen – store som små. Vi har en maritim nyttehave, hvor eleverne lærer at dyrke blåmuslinger og tang i samarbejde med Havhøst og kommunen. Vi har en køkkenhave og bistader i samarbejde med frivillige foreninger på Langeland. Og så er vi – i samarbejde med Lendager arkitekter – i gang med at projektere et nyt undervisningshus i regenerative materialer, hvor vi selv står for at finde brugte materialer på fx Langeland.

Projektets initiativer

Arbejdet med at gøre Stella Maris mere bæredygtigt består på nuværende tidspunkt af følgende initiativer:

- To workshops med hotellets direktør og andre efterskoler.
- Et besøg på hotellet, hvor eleverne kan få idéer til at gøre driften mere bæredygtig.
- Implementering af idéerne.

Langeland Efterskole

Hvad er lykkedes særligt godt?

De fleste af vores projekter bygger på et samarbejde med lokalsamfundet. Og det samme gør sig gældende med projektet med Stella Maris. Vi rækker rigtig meget ud, og i projektet med Hotel Maris har de rakt ud til os.

Jo mere vi samarbejder med forskellige aktører i lokalsamfundet, jo mere forbinder omverdenen efterskolen med bæredygtighed.

Michaels bedste råd:

Jeg kan ikke understrege det gode samarbejde nok - det løfter vores projekter, og det er givende at se ideer blive til virkelighed ude i forenings- og erhvervsliv og i kommuner. Derudover er vi en del af UNESCOs Verdensmålsskoler. Det har forpligtet os og givet os store ambitioner og oplevelser.

Michael Thagaard, forstander på Langelands Efterskole og koordinator for Efterskolernes Udvalg for Bæredygtighed
Foto: Tor Birk Trads

Hvad kan man straks gå i gang med?

Vi har både store og små grønne projekter. Og nogle af de små er lige til at gå i gang med. Så er man i gang og får måske inspiration og smag for mere.

Et eksempel er, at vi laver vores eget rengøringsmiddel, hvor vi blander citron, eddike, økologisk duftolie. Vi har omkring 100 teenagere, der skal gøre rent, og vi garanterer, at det virker.

Vores køkkenhave er ikke ret stor, men den bugner af grøntsager og gør, hvad den skal.

Hold det jordnært – det behøver ikke være så kompliceret.

I et partnerskab kan vi særligt bidrage med galskab og entreprenør-ånd og - ikke mindst - med 100 skønne elever.

Egå Ungdoms- højskole

Hvad går jeres projekt ud på?

Vores projekt "Sammen i Vildmarken" begyndte med at vi overtog tre hektar jord. På én hektar plantede vi vild skov, på en anden hektar har vi dels et engområde med vild engnatur, hvor vi underviser eleverne i at slå med leer og bruger andet traditionshåndværk, dels en markedshave med grøntsager, der dyrkes efter regenerative metoder – alt sammen for at give noget tilbage til jorden. Og så har vi et område med skovhave, hvor der vokser flerårige grøntsager, træer og bærbuske.

Derudover har vi forskellige rum derude – overdækkede områder med siddepladser, et udekøkken, et drivhus og træningsfaciliteter i naturmaterialer, så man også kan opholde sig og lave aktiviteter ude i "vildmarken."

Projekt Sammen i Vildmarken:

- **Finansiering:** 2 mio. kr. fra Nordea-fonden + 1,3 mio. kr. fra os selv.
- **Målgruppen** er elever og lokalbefolkningen.
- **Tidshorisont:** Vi gik i gang med at dyrke jorden i 2022, og vi fik fondsmidler i nov. 2024 til at skabe de her bæredygtige udendørsrum og faciliteter. Planen er, at det skal bestå.

Emma Skamris Therkelsen,
bæredygtighedslærer på Egå Ungdoms-
højskole

Det betyder, at en del af skolens undervisning kan foregå ude i naturen. Det betyder også, at vi kan invitere lokalbefolkningen til at bruge vores område.

Der er fx blevet holdt en naturgudstjeneste derude, og de lokale beboere har fri adgang til området, samtidig med at de kan købe grøntsager fra markedshaven. Der er stor opbakning, og for nyligt blev vi indbudt til at holde foredrag i det lokale forsamlingshus.

Projektets initiativer

Mest af alt er det et formidlingsprojekt, hvor folk kan blive klogere på biodiversitet og permakultur. Det handler om at oplyse både eleverne og borgerne i lokalområdet.

Derudover er det et naturgenopretnings- og permakulturprojekt, hvor vi eksperimenterer med nye, bæredygtige måder at arbejde *sammen* med naturen og det lokale økosystem.

Egå Ungdoms- højskole

Hvad er lykkedes særligt godt?

At det ikke bare er blevet et eksklusivt jordbrugsprojekt.

Vi har skabt gode muligheder for det ikke kun er inkarnerede naturnørder, der får noget ud af projektet, men at det vitterligt er for alle.

For eksempel er der en gruppe gutter, der måske ikke interesserer sig specielt meget for natur, som træner med vores træningsredskaber af naturmaterialer – og i samme ombæring ser de måske en smuk blomst eller spiser nogle bær fra en af bærbuskene.

Emmas bedste råd:

Sørg for at få hele skolen/organisationen til at tage ejerskab. En kunstnerisk lærer kan bidrage med andet end fx en biologi-eller friluftslærer. Vi lavede et udvalg og holdt løbende møder. Det gav ejerskab og ansvarsfølelse.

Og på skolens personalemøder lavede vi korte indslag, hvor alle blev bedt om at overveje, hvordan de kunne se dem selv i projektet. Det var her, vi høstede idéer og fandt på løsninger, så vi kan bruge de samme faciliteter til at dække mange behov, fx både yogaundervisning, teateropvisning og morgensamlinger.

Emma Skamris Therkelsen,
bæredygtighedslærer på Egå Ungdoms-
højskole

Og så synes jeg, vi er lykkes med at engagere en rigtig stor del af skolens medarbejdere i projektet. Lige fra pedellen til yoga-underviseren, der fx har haft yoga-undervisning ude i naturområdet. Projektet er ikke afhængigt af én person, og det sikrer bred støtte og mulighed for sparring.

Hvad kan man straks gå i gang med?

Hvis det er en kostskole eller bare et sted, hvor man laver mad til kursisterne, så kan maden være et godt sted at starte. Sundhedsstyrelsen har faktisk lavet anbefalinger til en menu til skoler. Det har vi fundet brugbart i vores skoles køkken. Man kan også se på, hvordan man energioptimerer sine bygninger.

I et partnerskab kan vi særligt bidrage med erfaringer og viden om, hvordan man samarbejder, så en stor del af skolen/organisationen er med. Og på en måde, hvor man ikke løber ind i en situation, hvor "for mange kokke fordærver maden".

Kolding-bibliotekerne

Hvad går jeres projekt ud på?

Vi har startet verdens første bæredygtige bogklub. Det gjorde vi for fire år siden, da vi blev Verdensmåls-certificerede. Det er faktisk et borger-initiativ fra en lokal ildsjæl, som havde skrevet en roman om unge klima-aktivister i Kolding. Vi mødes den sidste torsdag i måneden – fire møder i foråret og fire møder i efteråret. Vi har deltagere i starten af 20'erne og deltagere omkring 80 år.

Man forpligter sig, som man selv vil. Nogle kommer måske kun én gang, fordi de synes, det er et spændende emne lige den dag, og andre har været med alle fire år. Vi læser alt muligt. Vi læser utopier, dystopier, essays og fagbøger om klimapsykologi og atomkraft. Vi har læst "Energis historie" på 500 sider til korte digte. Så længe det har et bæredygtigt indhold. På den måde får deltagerne værktøjer, viden, perspektiver og nuancer.

Projekt Bæredygtig Bogklub:

- Vi **finansierer** selv projektet.
- **Målgruppen** er alle voksne borgere i Kolding.
- **Tidshorisont:** Det startede for fire år siden og har ikke en slutdato.

Hanne Rønberg, bibliotekar på
Koldingbibliotekerne

Når man åbner en bog, møder man mennesker, der måske ikke ligner en selv. Og i bogklubben møder man så også mennesker, som er forskellig fra en selv, og som man kan debattere bogen med. Det giver nye perspektiver. Jeg finder et udvalg på 25 bøger, og så er det bogklubben, der vælger fire til det næste halve år. Og så faciliterer jeg møderne. Det kan være, vi skal have en walk&talk eller bruge samtalekort. Der er forskellige greb. Og det har udviklet sig. Der er en person med, som arbejder i DN. Han arrangerede en naturvandring i et naturområde, hvor vi både debatterede en essaysamling, og han fortalte om den natur, som vi befandt os i. Vi har også haft besøg af nogle af de forfattere, hvis bøger vi har læst. Vi var også på Klimafolkemødet, hvor jeg sammen med nogle af bogklubbens medlemmer arrangerede en salon, hvor man kunne debattere en bestemt bog. Jeg ved også, at der er nogle af medlemmerne, der mødes uden for bogklubben og skriver sammen. Så på den måde har det udviklet sig en del, og selv om vi har gjort det uforpligtende at være med, har flere af deltagerne virkelig forpligtet sig.

Kolding-bibliotekerne

Derudover har Koldingbibliotekerne en række grønne initiativer. Vi har gjort vores hverdag på biblioteket mere bæredygtig med forskellige initiativer. Vi har bogsalg af ældre bøger, hvor vi støtter et godt lokalt projekt eller organisation i stedet for at smide bøgerne ud. Vi har en udstilling med de lokale virksomheder, der forsøger at blive mere grønne. Vi har fællesspisning med vegansk menu og et oplæg om et spændende emne. Hver jul finder vi gamle aviser, bånd, stofrester og andet frem, så borgerne kan komme og pakke deres julegaver ind. Vi har et "plantotek", hvor man kan aflevere og tage blomsterfrø, stauder og stiklinger. Der er en gruppe studerende der har en byttebod i kælderen, hvor man kan bytte tøj.

Hannes bedste råd:

Snak med nogen – indgå samarbejder.
Gå ned på jeres lokale bibliotek, og
spørg, hvilke initiativer om
bæredygtighed de har, og om I kan
bidrage. Eller kommunen. Eller lokale
virksomheder eller byens ungdomshus.
Vi taler og samarbejder med så mange
forskellige grupper.

Hanne Rønberg, bibliotekar på
Koldingbibliotekerne

Hvad er lykkedes særligt godt?

Jeg synes, vi har formået at skabe en bogklub, der ikke kun skaber formidling, men i den grad også relationer og fællesskaber.

Hvad kan man straks gå i gang med?

Kig på din egen organisation. Vi har gjort en række ting, der er bæredygtige. Vi er stoppet med at lave flyers, vi har fået kopper med vores navn på, så vi sparer opvask, vi har fundet alt vores kontorartikler frem og sørget for at bruge det, inden vi køber nyt. Det er små initiativer, men hvis vi alle gør det, så batter det. Og så tror jeg, det er vigtigt at facilitere snakke om bæredygtighed i personalegruppen. Eller tage på fælles inspirationsture. Det er vigtigt med en fælles trup, hvis man vil blive mere bæredygtig.

I et partnerskab kan vi særligt bidrage med et godt netværk. Vi har tråde ud til biografer, et teater, kommunen og virksomheder. Vi vil altid gerne samarbejde. Vi kunne fx deles om en fed oplægsholder eller lægge lokaler til. Eller hjælpe med at organisere.

Hvad går jeres projekt ud på?

GenJord – Bæredygtig keramisk praksis er et videns- og netværksprojekt for udøvende keramikere og keramikundervisere, hvis fælles mål er at gøre et meget populært, men også ressourcetungt fag leve- og bæredygtigt.

I 2023 inviterede vi 35 keramikere til en workshop, hvor vi via en systemisk tilgang så på hele den keramiske proces og diskuterede fagets problemstillinger. Vi fik hjælp fra en ekspert fra tekstilbranchen til inspiration og igangsættelse af forandringen. Sammen med de deltagende keramikere fik vi udarbejdet en række hypoteser, som deltagerne ønskede at arbejde videre med i syv arbejdsgrupper.

Brændingstemperaturer og metoder, genbrug af materialer, æstetikken, sproget hvormed vi taler om bæredygtighed, indretning af værkstedet og formidlingen i undervisningen

Projekt GenJord:

- Projektet er **finansieret** gennem fonde og puljer.
- **Målgruppen** er professionelle keramikere og keramikundervisere.
- **Tidshorisont:** Genjord har eksisteret siden 2023 og fortsætter de kommende år.

Katrine Hee, projektleder på Århus
Kunstakademi

var nogle af de områder, de valgte at undersøge metodisk det følgende år.

Gruppernes arbejde og erfaringer blev formidlet på et stort symposium på CLAY Keramikmuseum i november 2024. Her kom der 150 keramikere og keramikundervisere fra hele landet, og fremmødet og ventelisten indikerede en stor interesse for emnet. GenJord fortsætter derfor de kommende år med en årlig netværksdag om bæredygtig keramisk praksis, hvor professionelle keramikere og undervisere kan mødes, udveksle erfaringer og blive inspireret.

Sideløbende arbejder Århus Kunstakademi også med at afholde workshops for keramikundervisere. Dette sker i samarbejde med efterskoler, højskoler og aftenskoler. Her fokuserer vi på erfaringsudveksling og idéer til ansvarlige tiltag, der kan bringe keramikundervisningen og -lokalerne i en mere bæredygtig retning – både i praksis og via de samtaler, man har på værkstedet.

Alle GenJords talks og indsamlede viden bliver delt på projektets hjemmeside, hvor man kan få inspiration, gode råd og værktøjer til bæredygtig keramisk praksis.

Derudover har Århus Kunstakademi også et projekt, vi kalder "Miljøaktivister." Her arbejder vi sammen med vores kursister på de fireårige forløb. Vi har spurgt dem, hvordan vi som skole kan blive mere grøn. Det er der kommet forskellige initiativer ud af, bl.a. en materialebank, hvor de forskellige hold deler materialer og får gavn af hinandens overskudsmaterialer. Projektet er vokset og blevet til en Facebookside for hele Aarhus. Det er vores kursister, der administrerer siden og lægger opslag ud.

Katrines bedste råd:

Tag udgangspunkt i det, som deltagerne interesserer sig for, og kom ikke med en færdig dagsorden. Vi spurgte først: Hvad synes I, der skal undersøges og fokuseres på, for at vi kan arbejde mere ansvarligt med vores fag? - og tog så processen videre derfra. Start undersøgende og nysgerrigt, og bliv så konkret. Vi var tydelige om, at vi skulle have nogle konkrete og brugbare redskaber, og det har betydet, at vi har kunnet rykke en del.

Katrine Hee, projektleder på Århus
Kunstakademi

Hvad er lykkedes særligt godt?

Den store vidensdeling. Keramikfaget er faktisk ret konkurrencepræget, og der kan være en tendens til, at folk holder kortene tæt ind til kroppen. Men i vores projekt har de været gode til at dele. Jeg tror, vi er lykkedes med at skabe et trygt miljø og en forståelse for, at vi skal stå sammen, hvis vi vil lykkes med at rykke noget.

Hvad kan man straks gå i gang med?

Tag en snak med kursisterne på jeres hold. Hvad kan man på holdet gøre for at blive mere bæredygtige i de processer, man arbejder med? Mange kursister har en masse gode input og erfaring, som kan komme jeres skole eller forening til gode.

I et partnerskab kan vi særligt bidrage med workshops. Vi skal afholde en workshop for keramikundervisere i Jylland i oktober og har planer om at afholde to mere. Vi vil derfor gerne i dialog med undervisere på Fyn og Sjælland.